

MOSTRA CULTURAL

Divagacions d'artistes cairotes

Salma El Tarzi, Sondos Shabayek

Il·lustració de [Carole Hénaff](#)

Dues històries tristes

Salma El Tarzi

(1)

Entre el 2011 i el 2013 vaig rodar el meu primer llargmetratge documental sobre allò que en aquella època era un nou gènere de música underground que emergia de les perifèries de la ciutat, o allò que al discurs oficial li agrada referir-se com a *Ashwa2eyat*, la paraula àrab que significa “tuguris”, la traducció literal de la qual seria “els caòtics”. Durant aquests dos anys, vaig seguir una banda de músics per tot El Caire i també fins a Assuan, a 800 km al sud, i de tornada. Jo era una dona, sola, que es movia lliurement per llocs als quals no pertanyia, que amb la meva càmera apuntava a tot i a tothom sense dubtar-ho. La meva única norma era demanar permís. Quan ara ho recordo, em sembla un univers paral·lel o una al·lucinació, perquè només pensar en la idea de fer-ho avui dia és una broma ridícula o un pensament suïcida.

L'Estat egipci sempre ha exigut als cineastes que obtinguin permisos de rodatge per poder filmar en espais públics. La complexitat i el nombre d'aprovacions necessàries per aconseguir aquest permís varien segons la ubicació. En teoria, filmar en un carrer requereix un permís del Ministeri de l'Interior, però si hi ha una mesquita històrica en aquest carrer, possiblement necessitareu un permís addicional del Ministeri d'Antiguitats i,

si hi ha un edifici o una instal·lació relacionada amb l'exèrcit (en tenim molts), sense cap mena de dubte us farà falta un permís del Ministeri de Defensa i, probablement, de l'Oficina d'Intel·ligència. I per sol·licitar tots aquests permisos, heu d'aconseguir que la censura us aprovi el guió, la qual cosa només podeu fer a través del sindicat de cineastes, que no us donarà permís per filmar tret que en sigueu membre registrat o pagueu una quota considerable per un permís de treball temporal. Aquest intricat laberint burocràtic és l'estratègia de l'Estat per tenir un control total sobre la indústria del cinema. Això, juntament amb el monopoli de les grans empreses sobre el mercat de la distribució de pel·lícules, garanteix que cap pel·lícula no vegi la llum si no és sota l'ala de les produccions convencionals "que respecten la llei".

Tot i això, quan vaig rodar la meua pel·lícula, encara podíem evitar aquestes restriccions paralitzants i desafiar aquestes lleis. Podíem inventar tàctiques que ens permetien sortir a filmar al carrer, fent veure que érem estudiants que fèiem el boig, o simplement mirant al voltant i assegurant-nos que no hi havia cap policia a la vista. I encara que ens enxampessin, el pitjor que ens podia passar era que ens esborressin el material i que ens interroguessin durant un parell d'hores abans d'alliberar-nos. Les coses van millorar encara més després de la revolució del 25 de gener. Ens sentíem més segurs i els carrers "eren nostres". Els espais públics eren el nostre pati de jocs. I a mesura que el periodisme ciutadà guanyava popularitat i més credibilitat que els mitjans convencionals i oficials, la gent era generalment més amable amb les càmeres.

I aleshores va arribar el 2013 amb un conjunt completament nou de regles que van canviar el joc. Aquest espai que ocupàvem va començar a reduir-se mentre observàvem un incident rere l'altre, tots horribles. Cada dos dies algú era arrestat per rodar o filmar al carrer. Es va detenir i interrogar algunes persones per haver fet una foto d'un arbre florit amb el mòbil. Se'ls va acusar de fer fotos sense permís! Fins i tot dos cineastes van ser arrestats a casa seva perquè jugaven amb la càmera i feien fotografies des del seu balcó. Les acusacions anaven des de filmar sense permisos fins a ser una amenaça per a la seguretat de l'Estat. L'espai públic va adquirir un significat diferent, un espai on els ciutadans, i no diguem els artistes amb càmera, es comportaven amb una paranoia i una por supremes, encara que us trobéssiu al vostre balcó o a la vostra finestra. El pitjor és que no es pot saber d'on us arribarà el perill, perquè la majoria de les vegades les persones amb càmeres no són arrestades perquè un policia les ha vist "de casualitat", sinó perquè aquest policia ha rebut informació sobre la seva activitat per part d'un vigilant, un "ciutadà honorable", com els anomenen els mitjans de comunicació estatals. Un exèrcit d'autoproclamats informants que l'Estat ha construït acuradament mitjançant campanyes de propaganda que promouen la teoria de la conspiració i la fòbia a la càmera.

El 2016 vaig produir un documental sobre humoristes. Un dia estàvem rodant amb un grup de comèdia que feia esquetxos musicals satírics al carrer (que pocs mesos després van ser arrestats, però això ho deixo per a la segona història!). Aquell dia, un home que passava per allà els va reconèixer dels seus nombrosos vídeos que havien compartit en línia. Volia autògrafs i fins i tot s'hi va fer *selfies*. Al cap de quinze minuts, va tornar amb un policia mentre ens assenyalava i li demanava que ens arrestés. "Aquests són els humoristes que fan tots aquells esquetxos satírics que perjudiquen la reputació del país. Deuen estar

tramant alguna cosa". Per sort, en aquell moment tenia tots els permisos. Ja no estàvem a l'any 2011 i no volia posar en perill la nostra seguretat. El policia va veure els permisos i vam intentar ensabonar el ciutadà, però ell no ho volia deixar estar. Era molt patriòtic i tenia un elevat sentit del deure. Es va mostrar inflexible i ens va dir que ens denunciaria a la policia militar perquè el policia ordinari no ens arrestaria. Per descomptat, havíem marxat abans que tornés, però tot i això, la mirada als seus ulls, la seva autèntica passió... En la seva ment era un heroi, un patriota que salvava el seu país dels enemics, es mereixia una medalla, es mereixia un carrer que dugués el seu nom, una estàtua a la seva ciutat natal. Aquell dia vaig passar molta por i vaig adonar-me que mai més no rodaria una altra pel·lícula de la mateixa manera que havia fet el meu llargmetratge. Des d'aleshores, no he tornat a filmar al carrer.

(2)

El 2013, després de l'enderrocament dels Germans Musulmans, l'exèrcit va prendre el relleu. Era evident que passejar pels carrers amb una càmera ja no era una opció. Qualsevol idea romàntica de fer projeccions al carrer a diferents barris també s'havia evaporat. Però encara ens quedava Internet. Ràpidament es va convertir en el nostre espai públic alternatiu, on podíem compartir obres i idees... i com que la vida real esdevenia tan limitada i restringida, l'espai que ocupaven les xarxes socials a les nostres vides era cada vegada més gran. A Internet, podíem crear públics i arribar a més gent i, com molts altres companys artistes, vaig començar a compartir la meua obra públicament. Aquesta vegada eren pintures, dones grasses i nues plenes de colors, amb pèl públic i pits asimètrics. Fins i tot vaig publicar un curt d'animació d'una de les meves dones masturbant-se fins arribar a un orgasme que la convertia en mil papallones que voletejaven. Aquests temes eren atrevits i provocatius i a la vida real ja m'havien importunat: un parell de galeries es van negar a mostrar aquesta obra perquè tenien massa por de la resposta que rebrien si mostraven la nuesa. Però això era Internet. Estava segura, podia mostrar la meua obra a milers de persones i només rebria uns pocs comentaris irritats, no? També era el 2013.

Poc després, l'Estat va promulgar una nova llei d'Internet que tenia com a objectiu "regular" l'ús que feien els ciutadans d'aquest "perillós espai públic". Més tard, arribarien a definir Internet com "la nostra frontera cibernètica que s'ha de protegir". Segons aquesta llei, qualsevol persona amb més de 5.000 seguidors a qualsevol plataforma de les xarxes socials és considerada responsable davant la llei d'allò que publica en qualitat d'institució de premsa i comunicació i no en qualitat d'individu. Poc després, la gent era arrestada a tort i a dret per coses que publicaven o compartien a Internet. Els humoristes que he esmentat abans van fer un esquetx sarcàstic que criticava l'Estat per haver cedit dues illes a l'Aràbia Saudita: van ser perseguits, arrestats i empresonats durant gairebé un any. La llista de delictes dels quals se'ls acusava incloïa difondre rumors i falses notícies per Internet, pertorbar la pau, servir els propòsits d'un grup terrorista i incitar el poble contra l'Estat. Aquestes acusacions es van convertir ràpidament en la combinació predeterminada per a qualsevol nova detenció. Els artistes, els intèrprets i els *bloggers* eren arrestats a tort i a dret per coses que publicaven a les xarxes socials: un dibuixant, un cineasta aficionat que miraculosament havia aconseguit filmar la seva pel·lícula i l'havia publicat a Youtube,

un escriptor, un poeta, un músic, etc. Cada dia sentíem que havien arrestat algú per fer pública la seva obra. I si no era la vigilància estatal de les xarxes socials la que aconseguia exposar i detenir la gent, eren els vigilants i els “ciutadans honorables” els que complien el seu deure patriòtic de protegir la nació. I si amb això no n’hi havia prou, al principi d’aquest any va començar una nova onada de detencions per compartir contingut a Internet; en aquesta ocasió amb detencions massives d’*influencers* femenines de Tik Tok que feien balls als seus comptes, a més d’una *youtuber* i la seva filla adulta que feien vídeos de comèdia. Totes aquestes dones van rebre condemnes d’un a tres anys de presó. Se les va acusar de perversió, de fer servir els seus comptes per realitzar actes sexuals a canvi de diners i d’una nova i ridícula acusació segons alguna llei nova: AMENAÇA DELS VALORS FAMILIARS. Aquesta última acusació i el nou “delicte” signifiquen que qualsevol obra que tracti qualsevol mena de sexualitat, especialment la femenina, pot fer que us arrestin i us acusin. Si no hagués publicat aquelles pintures aleshores, publicar-les avui dia hauria suposat un gran risc, juntament amb tots els projectes en els quals he estat treballant des del 2017 sobre la representació de la sexualitat femenina i la violència sexual. Com publicaré la meva obra? Me’n sortiré si provo de publicar-la a l’estranger? Seguiré tenint problemes per això? No en tinc ni idea. La por i l’angoixa han esdevingut part habitual de la meva vida, on he de conviure amb el fet que cada dia que passa sense que m’arrestin és només un altre dia de sort, una altra excepció a la norma.

A la recerca de l’‘Espai’

Sondos Shabayek

Vaig començar a pensar en aquest article la tarda d’un dia entre setmana, en algun dels barris més congestionats del Caire, mentre intentava aparcar el meu petit utilitari en un lloc molt petit entre dos cotxes, quan la ironia del moment em va colpejar: sempre estic provant d’‘encaixar’.

Com a dona i com a artista, sempre tinc la sensació que lluito per ocupar un espai al Caire. Ja sigui un espai per caminar pels carrers amb seguretat —i parlo tant de seguretat física com de seguretat emocional— o un espai per expressar-me com a artista en una obra de teatre, una pel·lícula o fins i tot un article en línia. M’he passat la major part de la meva vida adolescent i adulta ‘lluïtant’ pel meu dret a existir, a ocupar un espai. A vegades provava d’encongir-me: potser si conduïa un cotxe més petit, ho podia fer amb seguretat, potser si actuava en un teatre petit, podia escapar de la censura. Altres vegades provava d’amagar-me: em tapava i m’assegurava que la roba se’m veiés totalment ‘plana’ per davant i per darrere abans de sortir al carrer. Les dues estratègies mai no van passar d’aquí: per petit que fos l’espai que demanés, sempre em sentia com una olla de pressió.

Vaig créixer a Alexandria, l’anomenada segona capital d’Egipte, però a diferència del Caire, és bastant petita, conservadora i anquilosada. Però, com moltes altres noies de la meva generació a diferents parts d’Egipte, formava part de la lluita contra la societat i el patriarcat. No fa falta ser rebel; independentment del que digueu o feu, si sou dona a Egipte i teniu la intenció de tenir una vida diferent de la de la taula de cafè, evidentment i

amb tota seguretat xocareu amb la societat en un moment o un altre.

Als disset anys em vaig traslladar al Caire per estudiar periodisme de difusió i, després d'uns quants anys de treballar als mitjans de comunicació i de les decepcions pròpies dels vint anys, vaig trobar el meu camí en el teatre. El 2007, em vaig unir al projecte BuSSy: un projecte d'arts escèniques que documentava històries de gènere de dones i homes a través de tallers de narració tancats i organitzava representacions d'històries públiques on dones i homes trepitjaven l'escenari i compartien les seves pròpies narracions. L'objectiu del projecte era oferir una veu a les històries desconegudes de dones i homes a Egipte, i això implicava una gran quantitat de temes tabús, on l'assetjament ocupava el primer lloc. Aquest conjunt de temes tabús també incloïa violència de gènere, sexe, violació dins el matrimoni, circumcisió, avortament, incest, matrimoni precoç, abús infantil, etc. Quan vaig trobar BuSSy i m'hi vaig unir, vaig tenir la sensació que finalment havia trobat la meua nau nodrissa. Sempre m'han apassionat les històries de dones i sempre he sentit un desig profund de compartir les històries que he viscut personalment, les quals m'han perseguit i m'han pesat amb un sentiment de culpa i vergonya. Durant més de deu anys vaig sentir que BuSSy em proporcionava la forma artística que desitjava i necessitava. BuSSy em va oferir un mecanisme d'adaptació, un espai on podia estar amb la meua veritat i podia explicar-la. Però a mesura que el projecte començava a créixer i expandir-se, de manera similar al viatge d'una jove que arriba a la pubertat i s'enfronta a les reaccions de la gent del carrer que veu com el seu cos es transforma en el d'una dona, el projecte va començar a passar pel que semblava un sac de cops. Fora de les parets de les petites sales que fèiem servir per als nostres tallers de narracions, sempre era molt difícil trobar un espai.

El 2012, durant les eufòriques seqüeles de la revolució del 2011, vam organitzar una breu actuació amb una altra organització cultural als únics vagons de metro per a dones.

Va ser el moment en què vaig estar més a prop dels espectacles al carrer i de l'accés als espais públics. Juntament amb una altra estimada amiga i narradora del projecte, pujàvem al metro, fèiem una representació conjunta d'històries i sortíem per agafar un altre metro, i així successivament. Representàvem un recull d'històries de dones sobre assetjament, discriminació, violència de gènere, matrimoni i maternitat. Primer ens presentàvem a nosaltres i el nostre projecte i després demanàvem permís per compartir-lo. Però fins i tot en un moment tan obert i eufòric com aquella època, tot resultava encara molt difícil. Vam decidir que només actuaríem al vagó de les dones per evitar la controvèrsia de "no és adequat parlar d'aquestes coses davant dels homes". I també per fer ús de la intimitat i el sentit d'una certa seguretat que només proporcionaven els vagons de dones, perquè al cap i a la fi coneixíem les infinites històries d'assetjament que tenien lloc en els vagons de gènere mixt.

Durant les representacions, algunes dones es van emocionar i van començar a compartir les seves pròpies històries un cop havíem acabat, algunes ens van animar i algunes van ser força físiques expressant la seva desaprovació. Després de la segona representació, una dona ens va dir traïdores, ens va estirar dels cabells i ens va arrossegar per dur-nos fins a la policia. Vam aconseguir escapar de la pallissa perquè l'organització amb la qual col·laboràvem havia insistit que contractéssim dos guardaespalles masculins perquè ens

acompanyessin, de manera que un cop vam sortir del metro, eren allà per protegir-nos. Però el que recordo com a més difícil i dolorós van ser les feridores observacions d'algunes dones. Recordo vivament el rostre d'una dona que cridava: "atureu aquesta merda que em fareu vomitar", quan em trobava a la meitat d'una història sobre assetjament que, en realitat, era la meva.

Al final d'un seguit de representacions, ens vam adonar que una jove de catorze o quinze anys ens seguia. M'hi vaig adreçar i li vaig preguntar si tenia alguna pregunta o si necessitava res, i va començar a compartir la seva història de com havia fugit de casa seva perquè els seus pares li pegaven i que ara no hi podia tornar perquè ja no era 'una noia' (havia perdut la virginitat) i, si ho descobrien, la matarien. Li vam oferir diners, ens vam oferir a agafar el seu número i posar-la en contacte amb algú que la pogués ajudar, però es va negar a totes dues coses: ens va dir que només necessitava que algú l'escoltés i, després, va marxar. Totes les dones busquen un espai per existir i ser escoltades, independentment de qui som i d'on venim; aquesta necessitat profunda i urgent sempre sembla connectar-nos d'alguna manera.

Durant un taller de moviment organitzat per la meva amiga Shaymaa Shoukry, una brillant ballarina, coreògrafa i entrenadora del moviment, amb un dels grups de dones amb els quals treballàvem en una representació, Shaymaa els va demanar que travessessin la sala com habitualment travessaven el carrer. Llavors es va aturar i va dir: "caminem amb les espatlles inclinades, provant d'amagar els pits amb què hem nascut i encongint el cos. Per què?".

Va ser aleshores que em vaig adonar que no només lluitem per aconseguir espais per a la nostra veu, sinó també per al nostre propi cos.

Egipte sempre ha tingut una censura molt estricta i limitant sobre totes les formes d'expressió artística. Des de sempre, hem tingut òrgansensors que tenen el poder d'autoritzar publicacions, música, pel·lícules i obres de teatre. I sense la seva autorització, l'artista és com un bandoler fugitiu cada vegada que produeix alguna obra o prova de mostrar-la en algun lloc en públic. I la majoria de teatres i sales de cinema es troben sota una estricta supervisió de l'Estat. Per tant, per a aquells que anomenem 'artistes underground', les opcions són molt limitades. En els darrers dos anys, l'escena underground ha començat a reduir-se perquè molts espais independents o bé han tancat o bé han sucumbit a les lleis estatals en reacció a la pressió i les amenaces de l'Estat, o per por a acabar a la presó per culpa d'una cançó o d'una exposició. És un moment molt difícil per a les arts escèniques a Egipte.

He organitzat amb BuSSy més de 60 representacions des que m'hi vaig unir el 2007, al Caire i en altres ciutats d'Egipte. Hem actuat en espais teatrals i en espais que hem convertit en espais teatrals: jardins, biblioteques, aules, garatge, pisos... Vam intentar obrir-nos pas en espais de propietat estatal i vam ser-ne expulsats diverses vegades, i poques vegades vam aconseguir fer un parell de representacions. Però, en general, vam poder actuar, vam poder trobar un espai per a les històries que portàvem al públic. A vegades fins i tot acabàvem actuant davant de només vint persones, però actuàvem i teníem

públic. Avui no estic segura que això encara sigui possible. No queden molts espais i els riscos són molt elevats, abans, durant i després de l'actuació. Tret que ens sotmetem a les lleis estatals i al sistema de valors i censurem les històries personals, i vam prometre als seus propietaris que no ho faríem mai.

Reflexionant sobre els darrers deu anys de treball al teatre, m'he adonat que és possible que les velles estratègies que jo i altres dones hem utilitzat, com amagar-nos o encongir-nos, no siguin realment el camí que cal seguir. Ara, quan condueixo o passejo pels carrers del Caire, em concentro a fer exactament el contrari. Em miro al mirall abans de sortir i em recordo que he de caminar amb l'esquena recta, el cap alt i els braços sense amagar cap part de mi. Em recordo que he de caminar amb precisió i amb intenció d'ocupar l'espai. No demanaré ni suplicaré espai ni caminaré defensivament anticipant el següent atac com si fos un soldat en una zona en guerra. Caminaré sabent que aquest és el meu espai, que aquest és el meu dret a existir i a expressar-me. Si allò que fa falta és tornar al que sembla una lluita dels anys cinquanta, que així sigui.

Salma El Tarzi

Salma El Tarzi és cineasta, artista visual i assagista establerta al Caire. El seu debut en la direcció independent, *Do You Know Why?* (2004), va guanyar el Premi de Plata del Festival de Cinema Àrab de Rotterdam. El 2013 va dirigir el seu primer llargmetratge documental, *Underground/On The Surface*, que explora la subcultura local de la música electro-shaabi (també coneguda com *mahraganat*). El film va guanyar el premi del Festival Internacional de Cinema de Dubai de 2013 en la categoria de millor direcció. Aquell any, va tornar a pintar i a dibuixar després d'un parèntesi de 14 anys, que va culminar amb la finalització d'una novel·la gràfica coescrita de no-ficció, que es publicarà l'any 2021, sobre la violència de gènere institucional i social durant els primers anys de la revolta de 2011 a Egipte. Des d'aleshores, ha escrit un altre llibre artístic autobiogràfic que es va publicar el febrer de 2020, en paral·lel a un projecte d'investigació en curs sobre la representació del desig i la normalització de la cultura de la violació en el cinema egipci tradicional: *Yataman Wa Honna El Raghebat* (*Es neguen, però ho volen*).

Sondos Shabayek

Sondos Shabayek és escriptora, guionista i directora. Va treballar com a directora del projecte d'arts escèniques *The BuSSy*, que documenta històries basades en el gènere i les presenta a l'escenari. Té més de deu anys d'experiència en la realització de tallers de narració, documentació de narracions personals i direcció d'espectacles. També és fundadora i directora de *Tahrir Monologues*, un projecte teatral de representació d'històries reals sobre la revolució d'Egipte. Va escriure i dirigir la premiada *Girl*, un curtmetratge sobre assetjament a El Caire. També és la guionista de *The night before*, un curtmetratge sobre la mutilació genital femenina. Abans de focalitzar-se en l'àmbit del teatre i el cinema, va estudiar comunicació i ràdio i va treballar durant més de 6 anys com a periodista i editora. El seu treball periodístic es va centrar en explorar, exposar i discutir tabús socials de la societat egípcia.